

הח'ליפות האסלאמית נפלה, אך "המדינה האסלאמית" עומדת איתן

הח'ליפות האסלאמית נפלה כיישות מדינתית שהחזיקה שטחים, אולם הממד הרעיוני עודנו מתקיים והארגון ממשיך להשליט טרור ברחבי העולם. ארגון "המדינה האסלאמית" ממזב את עצמו בחזרה כארגון טרור המשלב לוחמת גרילה נגד צבאות סדירים.

עומר דוסטרי

סדרת הפיגועים המקבילה בסרי-לנקה, שבוצעה ב-21 באפריל בשלוש כנסיות ושלושה מלונות יוקרה, שבמהלכה נרצחו כ-253 בני אדם, מעידה כי ארגון הטרור העולמי "המדינה האסלאמית" לא "הובס" כפי שרבים סברו. גם הופעתו של מנהיג הארגון, איברהים עואד אל-בדרי, הידוע בכינויו "אבו-בכר אל-בגדאדי", כמה ימים לאחר מכן (29 באפריל) בסרטון וידאו שהופץ, מלמדת על נכונות וכוונת הארגון להעניק מוטיבציה לפעילים בשטח ולעודד פעולות טרור ולוחמת גרילה נוספות ברחבי העולם.

הארגון אומנם איבד את שטחי הח'ליפות האסלאמית שלו על אדמת עיראק וסוריה, אך לא נוצח מבחינה רעיונית ומבצעית. ממשלת סרי-לנקה האשימה במתקפה את ארגון הטרור המקומי "קבוצת הייחוד הלאומית" ("ג'מאעת אל-תווחיד אל-ווטניה"). אולם, אותו ארגון היה למעשה זרוע מבצעת או סניף של "המדינה האסלאמית", ומנהיגו ופעיליו – שביצעו את מתקפת הטרור במדינה – צולמו בסרטון כשהם נשבעים אמונים למנהיג "המדינה האסלאמית" לפני ביצוע סדרת הפיגועים. בנוסף, אופי וסגנון המתקפה מזוהים עם דפוס הפעולה הייחודי של "המדינה האסלאמית" ואינם מותירים מקום לספק באשר לזהות הארגון שעומד מאחורי המתקפה, בין אם מדובר ברמת התחכום של המתקפה – שבאה לידי ביטוי בסדרת פיגועים נרחבת ומקבילה במוקדים שונים – במודיעין המדויק, ביעדים הסמליים (מלונות יוקרה המושכים אליהם תיירים רבים מהמערב) וב"איכות" הביצוע עצמו.

למתקפת הטרור האחרונה של "המדינה האסלאמית" בסרי-לנקה היו כמה סיבות מרכזיות:

1. פיגוע ראווה הצהרתי. בראש ובראשונה, הארגון מעוניין להראות כי הוא לא הובס – כפי שהצהירו נשיא ארצות הברית, דונלד טראמפ, ומנהיגים נוספים – וכי מדובר בארגון פעיל ש"חייליו" ממשיכים לדבוק במנהיג וממוקדים בהשגת המטרות "המקודשות" לאסלאם האמיתי, כביכול. זאת, למרות איבוד השטחים בעיראק ובסוריה. ב-14 במארכס 2019 פרסם הארגון כרזה תחת הכותרת "האם אתם חושבים שנסתלק?". בכרזה צוינו מתקפות הטרור והגרילה שביצע הארגון בתקופה האחרונה בסוריה, בעיראק, באפגניסטן, בפיליפינים ובאפריקה. בנוסף צוטטו בה דבריו של אל-בגדאדי הקורא למוסלמים לא להניח את הנשק ולהילחם ב"צלבנים וגרורותיהם".

2. המשך המאבק בקואליציה הבינלאומית נגד "המדינה האסלאמית". לאחר איבוד שטחי הח'ליפות האסלאמית בעיראק ובסוריה קרא הארגון לבצע פיגועי נקמה במדינות הלוקחות חלק בקואליציה נגדו. הפיגוע בסרי-לנקה כוון בין היתר נגד מלונות יוקרה שבהם נוהגים להתארח תיירים מערביים ממדינות הנכללות בקואליציה שבהובלת ארצות הברית.

3. ניצול מועד חג הפסחא. ארגון "המדינה האסלאמית", שבמהותו הוקם בין היתר במטרה להילחם בהגמוניה "הצלבנית", קבע את תזמון סדרת הפיגועים בסרי-לנקה בתקופת חג הפסחא. עבור הארגון הייתה זו הזדמנות לבצע "פיגוע ראווה" נגד סממנים ומוסדות המאפיינים את הנצרות.

4. ניצול ריק ביטחוני וחולשה שלטונית. ארגון "המדינה האסלאמית" בחר דווקא בסרי-לנקה כתוצאה מהפגמים הרבים בתחום הביטחוני ומהחולשה של השלטון המרכזי במדינה. בכך "הרוויח" הארגון פעמיים: הוא הצליח לבצע את סדרת הפיגועים בשל החסרונות הביטחוניים והפוליטיים במדינה החלשה, שאינה ממוקמת במוקד תשומת הלב העולמית, ונהנה בכל זאת ממישיכת תשומת הלב העולמית בשל המודעות והחשיפה הנרחבת לאירועים בקנה מידה גדול בעידן הרשתות החברתיות. סביר להניח כי הארגון ימשיך לנסות לפעול במתכונת דומה, מתוך מטרה לחשוף את העולם לפעילותו, אך תוך מינימום סיכון להיתפס לפני הפעולה או להיכשל במהלכה.

מארגון טרור ליישות מדינתית, ובחזרה לארגון טרור

סדרת הפיגועים בסרי-לנקה הינה פועל יוצא של תהליך שארגון "המדינה האסלאמית" עובר בשנה האחרונה – מארגון השולט על יישות מדינתית, הכוללת שטחים ואוכלוסייה, לארגון טרור וגרילה, ובכך הארגון חוזר לשורשיו המקוריים (הארגון, שהחל כארגון טרור, צבר ניסיון בלחימת גרילה ומאפייני לוחמה סדירה כתוצאה מלחימתו נגד צבא סוריה, עיראק וארגוני טרור אחרים הנוקטים שיטות גרילה). בשנת 2014 החזיק ארגון "המדינה האסלאמית" כשליש משטח עיראק וכרבע משטח סוריה – שטח בגודל בריטניה – ובהם שלט על כשישה מיליון תושבים, כשלאחרונה

עמדו תשתיות נפט רבות שהניבו לארגון הכנסות של מיליוני דולרים ליום. לקראת תחילת 2018 הפסיד הארגון את רוב שליטתו בשטחי עיראק וסוריה (כולל שתי "ערי הבירה" מוצול בעיראק וא-רקבה בסוריה), הנהגתו נפגעה, פעילים רבים שלו חוסלו וברחו, ונכסיו הכלכליים אבדו.

הארגון, שעדיין נהנה מהמיתוג שצבר ומושך אליו קיצונים מכל קצות תבל, הבין כי עליו להסתגל למציאות חדשה ולבצע נסיגה למצבו המקורי, כאשר הוא מקפיד לטעון שהפסיד בקרב אך המערכה עודנה נמשכת. חזון החליפות האסלאמית נזנח לצרכים טקטיים בשל האילוצים המבצעיים. "המדינה האסלאמית" חזר לשמש כארגון טרור על-לאומי, בעל הנהגה מבוזרת, שאינו קשור לשטח מסוים או לאוכלוסייה נתונה. הארגון החל להסתמך יותר על שימוש נרחב בכלים המזוהים עם הגלובליזציה – הכוללים ביטקוין ותקשורת מוצפנת – על מנת לפעול מתחת לפני השטח, לגייס תומכים ברחבי העולם ולהמשיך להשליט טרור. ואומנם מאז ינואר 2018, שבו איבד ארגון "המדינה האסלאמית" כמעט את כל השטח שכבש בסוריה ובעיראק, היה הארגון מעורב ב-25 פיגועי הכוונה והשראה ברחבי העולם, רבים מהם פיגועי התאבדות, שגבו את חייהם של למעלה מ-850 בני אדם.

ארגון "המדינה האסלאמית" פועל כיום בשני מישורים: לצד המשך השימוש בפיגועי טרור נגד יעדים אזרחיים במזרח התיכון, באירופה ובשאר מדינות המערב, הארגון משתמש בלוחמת גרילה ובמאפיינים של לוחמה סדירה שאותם גיבש במהלך מלחמת האזרחים בסוריה ומסע כיבושי השטח שלו בעיראק. את לוחמת הגרילה הארגון מיישם במיוחד בעיראק ובמצרים (חצי האי סיני), ובמידה מסוימת גם בסוריה. חלק מהשימוש בלוחמת גרילה כולל שימוש במטעני צד מאולתרים והנחת מטעני חבלה נגד כלי רכב של כוחות ביטחון וגורמי ממשל; שיגור רקטות לעבר מוסדות ממשל; הצבת מארבים ותקיפת עמדות ומחסומים של כוחות ביטחון, וביצוע ירי צלפים נגד חיילים ואנשי מיליציות.

התשתיות, הכוחות והמשאבים העומדים לרשות "המדינה האסלאמית"

חרף אובדן החליפות האסלאמית נותרו בידי הארגון תשתיות צבאיות ברחבי עיראק וסוריה, וההערכה היא כי לרשותו עומדים עדיין אלפי פעילים בעיראק ובסוריה. לפי גורמים רשמיים בארצות הברית, ארגון "המדינה האסלאמית" עדיין שולט על כ-2,500 קילומטרים רבועים, בערך כפליים מהגודל של לוס אנג'לס. בעיראק הארגון פועל בעיקר באזורים של צלאח א-דין, נינווה והערים מוצול, כרכוכ, דיאלא ואנבר, נגד יעדים של הצבא העיראקי, גורמי ממשל עיראקיים, כוחות הגיוס העממי (ארגון גג של מיליציות שיעיות בחסות איראן) ומיליציות סוניות. בסוריה הארגון פועל באזורים המדבריים שבין תדמור לדיר א-זור, וכן מצפון-מזרח לסודא, במעלה עמק הפרת ובמרחב אדלב.

לצד הפעילות המסוימת בעיראק ובסוריה, "המדינה האסלאמית" מפעיל גם "מחוזות" באזורים שונים בעולם, הנהנים מאוטונומיה מסוימת, וכך מצליח להישאר רלוונטי ומתפקד. הארגון פועל בעיקר במקומות בעלי שלטון מרכזי חלש והתרופפות ביטחונית. בין יתר המחוזות האלה נמנים מחוז ח'ראסאן, מחוז תימן, מחוז הקווקז, מחוז סומליה, מחוז מזרח אסיה, מחוז סיני, מחוז לוב, מחוז מערב אפריקה. אומנם אלפים מכ-40 אלף הלוחמים הזרים שהתנדבו לשורותיו של הארגון, מיותר מ-120 מדינות, נהרגו בעיראק ובסוריה, אולם אלפים רבים מהם ככל הנראה הצליחו לחמוק ולהגיע לאזורי עימות אחרים ברחבי העולם כמו לוב, תימן והפיליפינים. אחרים מצאו מחסה בטורקיה. פעילים אלה, שאומנו והתנסו בלחימת גרילה אך גם בלחימה המאפיינת צבא סדיר, עלולים ליצור תשתית טרור או לחבור לתשתית קיימת במדינות שונות על מנת לפעול בשם "המדינה האסלאמית".

על התשתיות הקיימות בעיראק ובסוריה, ועל פעילות הארגון במחוזות שונים ומבוזרים בעולם, יש להוסיף גם את התשתית התקשורתית-ההסברתית של הארגון. למרות ההפסדים בשטחים ובכוחות בעיראק ובסוריה תשתית זו נשמרה, בעיקר הודות להקצאות משאבים וכוח אדם מיוחדים לתחום זה מצד הארגון, וליכולתו להשתמש בפלטפורמות של רשתות חברתיות במרחב המקוון ואמצעים דיגיטליים מוצפנים. רשת ההסברה מהווה זרוע משמעותית במיוחד מבחינת "המדינה האסלאמית", משתי סיבות עיקריות: ראשית, היא מאפשרת לו להמשיך לשווק ולמגת את עצמו ובכך למשוך לארגון מתנדבים נוספים ו"לתדלק" את האווירה סביבו וסביב המטרות הג'יהאדיסטיות שלו. שנית, היא מאפשרת להנהגת הארגון ולפעיליו לשמור על הקשר ביניהם ברחבי העולם, ולגייס כספים.

לאלה יש לצרף את הפוטנציאל הטמון בקרב חלק מאוכלוסיות מוסלמיות ברחבי העולם, ובעיקר במדינות מערב אירופה וצפון אמריקה, להזדהות עם האידאולוגיה של "המדינה האסלאמית" ולתמוך בה, בשל מניעים קיצוניים או תחושות דכוי לכאורה. גם אם לא יצטרפו רשמית ל"מדינה האסלאמית", מוסלמים בקהילות אלה עלולים להמשיך לבצע פיגועי השראה ובכך להיות מזוהים עם הארגון. כך למשל, במהלך שנת 2018 בוצעו שמונה פיגועי השראה בצרפת, באוסטרליה,

בקנדה, בבריטניה ובבלגיה. חזרת לוחמים זרים, שהתנדבו ל"מדינה האסלאמית", למדינות האם שלהם רק מחזקת את הסכנה והאפשרות הן לפיגועי הכוונה והן לפיגועי השראה מצד הארגון או פעילי ג'יהאד וקיצונים המזוהים עימו.

מסקנות והמלצות

הטענה בדבר "הבסת" ארגון "המדינה האסלאמית" התבררה כשגויה, לפחות בכל הנוגע למאפיינים שאינם נוגעים לשליטה על שטח ואוכלוסייה מוגדרים בעיראק ובסוריה. הארגון עדיין נהנה משליטה מסוימת באזורי חיכוך בעיראק ובסוריה; מפעיל שליטה מבוזרת בדמות מחוזות "המדינה האסלאמית" ברחבי העולם; שומר על "המותג" ועל הקשר בין פעילי הארגון השונים והנהגתו באמצעות מערך הסברה ענף, רשתות חברתיות ואמצעים דיגיטליים; משתמש בניסיון שצבר בלוחמת גרילה ובמאפייני לוחמה סדירה על מנת לתקוף ולהחליש את השלטונות המרכזיים בעיראק ובסוריה, ונעזר במתנדבים שחזרו למדינות האם או באוכלוסייה מוסלמית מקומית כדי להשליט טרור בעולם ולהוכיח כי הארגון עדיין קיים וחזק. במובן מסוים, ארגון "המדינה האסלאמית" פועל כיום בהתאם לדגם שלפיו פעל "אל-קאעידה" לאחר הבסתו, כביכול, בעיראק – גם אז המשיך "אל-קאעידה" לפעול, אך במתכונת של לוחמת גרילה נגד כוחות צבא ארצות הברית בעיראק ובביצוע פיגועי טרור רצחניים נגד יעדים של המערב ברחבי העולם. הפסקת הלחימה מצד ארצות הברית ומדינות המערב נגד "המדינה האסלאמית", בטענה כי הארגון הובס, תהווה חזרה על טעויות העבר, שכן היא תאפשר לארגון זמן ומרחב להתארגן מחדש ולבנות את עצמו מחדש, כפי שהארגון צמח בשנת 2003 מההריסות של "אל-קאעידה" בעיראק.

בנוסף, על מנת להתמודד באופן כולל מול האתגר הרחב שארגון "המדינה האסלאמית" מציב כיום יש להיאבק בו לא רק מבחינה צבאית אלא גם מבחינה רעיונית, חברתית ופוליטית. על ארצות הברית, מדינות המערב והמדינות החברות בקואליציה נגד "המדינה האסלאמית" לגבש תוכנית חינוך חברתית ייעודית המוכוונת לשלילת האידאולוגיה הקיצונית והג'יהאדיסטית של הארגון, שתיושם בעיקר באזורים בעלי אוכלוסיות מוסלמיות או מיעוט מוסלמי. בד בבד, יש להמשיך לסכל כל ניסיון של "המדינה האסלאמית" ושל ארגוני טרור אחרים להשתמש ברשתות החברתיות במרחב המקוון ובאמצעים דיגיטליים אחרים על מנת לגייס פעילים וכספים, לתקשר בין גופים ופעילים שונים של הארגון, ולשווק את הארגון בקרב מוסלמים קנאים.